

ВПЛИВ БАТЬКІВ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКА, ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Гуртовенко Н. В.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Кандидат психологічних наук,
викладач

Внутрішній світ особистості заслуговує на особливу увагу, її самосвідомість завжди перебували в центрі уваги не тільки філософів, учених, але й письменників і художників. Інтерес людини до себе, до свого внутрішнього світу здавна був предметом особливої уваги, що має великий вплив на всі аспекти життєдіяльності та поведінку людини.

Самооцінка є складним особистісним утворенням і відноситься до фундаментальних властивостей особистості. У ній відбивається те, що людина дізнається про себе від інших, і її власна активність, спрямована на усвідомлення своїх дій і особистісних якостей [1, с. 280]

Самооцінка має величезне значення в юності, так як вона включає в себе: вміння оцінити свої сили і можливості, поставитися до себе критично. [2, с.1-114]. На цьому етапі розвитку людини актуалізується потреба в адекватному ставленні до себе, в самостійній побудові власної оцінки своїх досягнень, в поведінці, діяльності, перш за все в учбовій, і в прагненні діяти на основі цієї оцінки.

Дискусійним є те, що самооцінка формується з дитинства, у процесі спілкування за такими етапами: увага збоку дорослих, співробітництво з ними, відчуття поваги з їхнього боку, взаєморозуміння, процес формування самооцінки юнаків впливають результати власної діяльності, оцінка з боку дорослих (батьків, викладачів) та ровесників. [3, с.191].

Можна стверджувати, що вирішальний чинник розвитку особистості - соціальні відносини між дитиною й батьками. Варто наголосити, для дитини характерні дві потреби: потреба в задоволенні та потреба в безпеці.

Потреба в задоволенні не є основною у формуванні особистості, проте охоплює всі основні біологічні потреби. Головною для розвитку дитини є потреба в безпеці: потреба бути бажаним і захищеним від небезпеки або ворожого світу. Варто зазначити, що задоволення цієї потреби повністю залежить від батьків, бо їх тепло і любов до дитини є запорукою формування її здорової особистості.

Як підкреслює А.В. Захарова походження самооцінки в її ранніх формах пов'язує з розвитком у дитини предметних дій і мовлення та зазначає, що самооцінка є соціально зумовленим психічним утворенням. В якості показників формування самооцінки постають феномен образу «Я», формування здатності розрізняти загальну та часткову оцінку дорослого та розвиток базової довіри до людей і до себе, автономії й ініціативи [4, с. 12].

Важливо, що більшість радянських психологів (Л.І. Божович, Г.О. Люблінська, Л.М. Фрідман) та інші, підкреслюють вагомість впливу педагога на самооцінку дитини, тоді як американські дослідники Ф. Райс та Д. Шеффер дещо іншої думки. Вони схильні надавати перевагу механізмам родинного виховного впливу та порівнянню дитини себе з ровесниками. Визнаючи ставлення вчителя до молодшого школяра дієвим важелем його самопочуття, вважаємо доречним підкреслити роль здійснення батьками емоційної підтримки дитини в процесі її шкільного навчання.

Дослідники вважають, що увага батьків, інтерес до здобутків і негараздів дитини слугує запорукою збереження її впевненості в собі, що сприятиме успішному становленню особистості.

У підлітковому віці самооцінка досягає особливої інтенсивності, різноманітності та глибини. З цією обставиною пов'язаний новий рівень розвитку образу «Я» та Я-концепції підлітка. В цьому віці самооцінка набуває для особистості не меншого, а часто навіть більшого значення, ніж оцінка дорослих. Необхідно наголосити, підлітковий період є свого роду лакмусом успішності виховного впливу батьків на особистісне формування дитини.

Дослідник В.Ф. Сафін наголошує, що самооцінка підлітків починає визначатися вимогами ровесників і референтної групи. Вона базується на аналізі власних дій, вчинків у порівнянні себе з іншими, з прийнятими в групі ровесників еталонами. З метою збереження самооцінки підлітки вдаються до захисних механізмів[5, с. 70].

Юнацький період виразно ілюструє загальні тенденції та напрямки розвитку самооцінки – підсилення процесів диференціації та інтеграції у становленні її змісту та специфічних характеристик, її дієвості як механізму довільної психічної регуляції.

Великий вплив на формування самооцінки підлітка має поведінка батьків: надмірна любов та увага можуть викликати патологічне самоспостереження та іпохондрію у дитини; вседозволеність, надмірна турботливість має безпосереднє відношення до виникнення неврозів у дітей.

Ставлення до дитини, що складається у батьків, передуює розвитку власного образу Я і ставлення до себе. Свій образ і відношення батьки транслюють дитині або в прямій словесній формі, або в опосередкованій формі - прикладом своєї поведінки. Це вони роблять або свідомо, з виховною метою, або не усвідомлено.

Образ і самооцінка, навіювані дитині, можуть бути позитивними (дитині говориться, що вона добра, відповідальна, розумна, здібна тощо) та негативними (черства, нездібна, зла тощо). Часто батьки вдаються ще до одного різновиду навіювання - містифікації. Містифікація - це навіювання батьками того, що їм необхідно, у що вони вірять. Одна з форм містифікації - приписування, які можуть бути позитивними і негативними.

Звичайно, негативні судження батьків про своїх дітей можуть мати під собою реальний ґрунт в поведінці або рисах дитини, однак, транслюючись в її свідомості, у вигляді називання речей своїми іменами, батьківських вироків, ці батьківські оцінки починають визначати самосвідомість дитини зсередини. Дитина або погоджується з цією думкою свідомо чи не усвідомлено, або розпочинає боротьбу проти неї.

Сприйнятлива, уважна, любляча поведінка батьків у стосунках з дитиною породжує позитивне самосприйняття; несприйнятлива, неповажна, байдужа поведінка веде до несприйняття самого себе, переживання своєї малоцінності і непотрібності. В результаті у дитини формуються певні установки як до себе, так і до інших людей.

В юнацькому віці оцінкові еталони, визначаючись ідеалом, в якому виступають різні види оцінок, що надаються юнакові ровесниками та батьками, вчителями, в плані «Я» спрямовуються на пошуки відповіді на питання, якою є особистість в очах оточуючих, наскільки вона відрізняється від інших і наскільки схожа чи наближена до свого ідеалу.

Отже, самооцінка є сплавом фактору соціального оточення дитини та її власної психічної діяльності. Зародження самооцінки в ранньому дитинстві відбувається завдяки виховному впливу батьків та визначає її подальшу адекватність та стійкість. В процесі подальшого особистісного становлення дитини вплив батьків на формування її самооцінки зменшується, поступаючись іншим соціальним чинникам, але саме те виховання батьків є підґрунтям, основною, опираючись на яку дитина має уявлення про те, яка вона є і на що вона здатна.

Перспектива подальшого вивчення впливу батьків на самооцінку підлітка дуже велика, тому що самооцінка є важливим регулятором поведінки людини, а розвиток самооцінки - одне із центральних ланок становлення особистості. Від самооцінки багато в чому залежать взаємини людини з навколишніми, його критичність, вимогливість до себе, відносини до успіхів і невдач як у навчальному процесі, так і в професійному становленні. Тим самим самооцінка впливає на ефективність діяльності людини й подальшу соціалізацію його особистості.

Список використаної літератури:

1. Хорни К. Самосознание. - М.: Фолио, 1996. - 280 с.
2. Dembo T. Der Arger als dynamisches Problem / T. Dembo // Psychol. Forsch., 1931. – В. 15. – S. 1–114.

3. Бандура А. Теория социального научения / [А. Бандура ; перевод с англ. и ред. Н. Н. Чубарь]. – Санкт- Петербург : Издательство «Евразия», 2000. – 191 с.
4. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки / А.В. Захарова // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 5-14.
5. Сафин В. Ф. Динамика оценочных критериев в подростковом и юношеском возрасте / В. Ф. Сафин // Вопросы психологии. – 1982. – № 1. – С. 69-75.